

YANGILANGAN KONSTITUTSIYANING INSON HUQUQ VA ERKINLIKLARINI TA'MINLASHDAGI AHAMIYATI

*O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi
universiteti tinglovchisi, mayor
Xazratqulov Jasur Panjiyevich*

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining 2023-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida inson huquq va erkinliklarining mustahkamlanishi, ularning mazmun-mohiyati, huquqiy mexanizmlar va amaliyotga tatbiq etishning ijtimoiy ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, konstitutsion islohotlarning fuqarolarning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlarini ta'minlashdagi o'rni, xalqaro standartlar bilan uyg'unligi, ijtimoiy davlat konsepsiyasining qonunchilikka singdirilishi va "Inson – jamiyat – davlat" tamoyilining amaliy ahamiyati yoritilgan. Maqola davomida Konstitutsiyaning tegishli moddalaridan misollar asosida dalillar keltirilib, yangi tahrirning amaliy kuchi va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishdagi roli ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Konstitutsiya, inson huquqlari, erkinliklar, ijtimoiy davlat, huquqiy demokratik davlat, sud-huquq islohotlari, fuqarolik jamiyati, konstitutsion kafolat.

Abstract. This article analyzes the strengthening of human rights and freedoms in the new version of the Constitution of the Republic of Uzbekistan adopted in 2023, their content, legal mechanisms and the social significance of their implementation in practice. It also highlights the role of constitutional reforms in ensuring the personal, political, economic and social rights of citizens, their compatibility with international standards, the incorporation of the concept of a social state into legislation, and the practical significance of the principle of "Man - Society - State". The article presents evidence based on examples from relevant articles of the Constitution, revealing the practical power of the new version and its role in the development of civil society.

Keywords: Constitution, human rights, freedoms, social state, legal democratic state, judicial and legal reforms, civil society, constitutional guarantee.

Аннотация. В статье анализируется закрепление прав и свобод человека в новой редакции Конституции Республики Узбекистан, принятой в 2023 году, их содержание, правовые механизмы и социальная значимость реализации на практике. Также освещается роль конституционных реформ в обеспечении личных, политических, экономических и социальных прав граждан, их соответствие международным стандартам, закрепление в законодательстве концепции социального государства и практическое значение принципа «Человек – Общество – Государство». В статье приводятся доказательства на основе примеров из соответствующих статей Конституции, раскрывающие практическую силу новой редакции и ее роль в развитии гражданского общества.

Ключевые слова: Конституция, права человека, свободы, социальное государство, правовое демократическое государство, судебно-правовые реформы, гражданское общество, конституционные гарантии.

Kirish. Har bir davlatning taraqqiyot darajasi avvalo unda inson huquq va erkinliklarining qay darajada kafolatlangani bilan belgilanadi. Konstitutsiya — jamiyatning bosh huquqiy tayanchi bo‘lib, unda davlat va fuqarolar o‘rtasidagi munosabatlarning fundamental tamoyillari aks etadi. O‘zbekiston Respublikasida 2023-yilgi umumxalq referendumini orqali qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiya inson huquqlarini ta’minlashda yangi bosqichni boshlab berdi. Asosiy Qonunning 65 foizdan ortiq moddalarining yangilanishi, 100 dan ortiq yangi normalarning kiritilishi, inson huquqlariga oid bo‘limlarning kengaytirilishi bu jarayonning qanchalik chuqur va tizimli bo‘lganini ko‘rsatadi. Yangi tahrirning eng asosiy xususiyatlaridan biri — inson huquqlarini faqat e’lon qilish emas, balki ularni amaliy kafolatlash mexanizmlarini yaratishdir. Konstitutsiyadagi “Inson – jamiyat – davlat” tamoyilining asosiy g‘oya sifatida kiritilishi ham O‘zbekistonda davlat siyosati markaziga inson manfaatlarini qo‘yishning yaqqol namunasidir. Mazkur maqolada yangilangan Konstitutsiyaning inson huquqlarini ta’minlashdagi o‘rni, mazmun-mohiyati,

konstitutsion islohotlarning amaliy natijalari, xalqaro standartlar bilan qiyosiy tahlili va jamiyat hayotiga ta'siri keng yoritiladi.

1. Yangilangan Konstitutsiyada inson huquqlarining konseptual asoslari

Yangi tahrir Konstitutsiyada inson huquqlariga oid bo'limlar kengaytirildi, "Inson qadr-qimmati" tushunchasi bir qator moddalar orqali aniq huquqiy mazmun kasb etdi. Asosiy Qonunning 13-moddasi birinchi bor inson qadrini oliy qadriyat sifatida belgiladi: "O'zbekiston Respublikasida eng oliy qadriyat inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmati va boshqa daxlsiz huquqlaridir."

Mazkur norma davlat siyosatining falsafiy asosini belgilab beradi va keyingi barcha huquqiy islohotlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

1.1. Inson huquqlarining ustuvorligi

Konstitutsiyaning 14-moddasida davlatning asosiy vazifalaridan biri sifatida insonning asosiy huquq va erkinliklarini ta'minlash aniq ko'rsatildi. Bu norma davlat organlarining faoliyatida inson manfaatlariga xizmat qilishni majburiy talab sifatida belgilaydi.

1.2. Ijtimoiy davlat tamoyilining konstitutsiyaviy mustahkamlanishi

Yangi tahrirda O'zbekiston ijtimoiy davlat sifatida e'lon qilingan (Konstitutsiyaning 1-moddasi). Bu esa: ta'limning sifatini oshirish, tibbiy xizmatlardan foydalanish huquqining kengaytirilishi, ijtimoiy himoyaga muhtoj guruhlariga davlat tomonidan qo'shimcha kaforatlar berilishi kabi mexanizmlarni konstitutsiya darajasiga ko'tardi. Bu, o'z navbatida, inson huquqlarining faqat deklarativ emas, balki amaliy jihatdan ta'minlanishiga olib keladi.

2. Fuqarolarning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlarining kengaytirilgan kafolatlari

Yangi Konstitutsiyada fuqarolarning asosiy huquqlari alohida boblar orqali aniq va batafsil ifoda etildi. Quyida ayrim muhim huquqlar bo'yicha tahlil keltiriladi:

2.1. Shaxsiy (fuqaroviy) huquq va erkinliklar

2.1.1. Hayot huquqi (27-modda)

Konstitutsiyada “Har kimning hayot huquqi daxlsizdir” qoidasi mustahkamlandi.

Bu norma o‘lim jazosi qayta joriy etilmasligining ham kafolati hisoblanadi.

2.1.2. Qiynoqlardan himoya (29-modda)

Mazkur moddada qiynoqlar, zo‘ravonlik, shafqatsiz muomala qat’iy taqiqlanadi.

Bu norma BMTning “Qiynoqlarga qarshi konvensiya” talablariga to‘liq mos.

2.1.3. Sha’ni va qadr-qimmatini himoya qilish huquqi

Konstitutsiyaning 30-moddasida inson sha’ni va qadr-qimmati davlat tomonidan himoya qilinishi belgilangan. Bu norma kamsitish, haqorat, tuhmat va zo‘ravonlikka qarshi huquqiy poydevor yaratadi.

2.2. Siyosiy huquqlar

2.2.1. Saylash va saylanish huquqi

Yangi tahrirda saylov jarayonlarida oshkoralik, tenglik va erkinlikning konstitutsiyaviy kafolatlari mustahkamlandi. 43-modda saylov huquqining to‘laqonli amalga oshirilishini belgilaydi.

2.2.2. Ommaviy axborot vositalari erkinligi

Konstitutsaning 67-moddasida senzura taqiqlanadi va OAVning erkinligi davlat tomonidan kafolatlanadi. Bu demokratik jamiyatning eng muhim tamoyillaridan biridir.

2.3. Iqtisodiy va ijtimoiy huquqlar

2.3.1. Mehnat qilish huquqi

Konstitutsiyaning 42-moddasida har bir shaxsning mehnat qilish, adolatli mehnat sharoitlariga ega bo‘lish, ishsizlikdan himoya qilinish huquqi belgilangan.

2.3.2. Ta’lim olish huquqi

50-moddada bepul umumiy o‘rta ta’limning kafolatlanishi va davlatning oliy ta’limni rivojlantirish bo‘yicha majburiyatlari qayd etilgan.

2.3.3. Sog‘lom muhitda yashash huquqi

Assosiy Qonunning 55-moddasida ekologik xavfsizlik masalalariga alohida e’tibor berilgan. Har bir fuqaro sog‘lom atrof-muhitda yashash huquqiga ega.

3. Inson huquqlariga doir yangiliklarning amaliy ahamiyati

Yangi tahrirda faqat huquqlar sanab o'tilmay, balki ularni hayotga tatbiq etishning aniq mexanizmlari belgilandi.

3.1. Davlat organlarining fuqarolar oldidagi javobgarligi

Konstitutsiyaning 20-moddasi davlat organlari huquqiy asos bo'lmagan holda fuqarolarning huquqlarini cheklay olmasligini aniq ko'rsatadi.

3.2. Sud mustaqilligining kuchayishi

Konstitutsiyada birinchi bor Sudyalar oliy kengashining maqomi mustahkamlandi (98-modda). Sudyalarning daxlsizligi, ularning faqat qonunga bo'ysunishi inson huquqlarining ishonchli kafolatidir.

3.3. Ombudsman institutining kengaytirilishi

Konstitutsiyada Inson huquqlari bo'yicha vakil (Ombudsman)ning vakolatlari kengaytirildi. Bu aholining huquqiy himoya mexanizmlarini mustahkamlaydi.

4. Xalqaro standartlar bilan qiyosiy tahlil

Yangi tahrirdagi Konstitutsiya inson huquqlari bo'yicha xalqaro hujjatlar, xususan:

Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi pakt bilan uyg'un holda ishlab chiqilgan.

Masalan: TBMKning 14-moddasi bilan uyg'un ravishda adolatli sudlov huquqi mustahkamlandi; "Qiynoqlarga qarshi konvensiya" talablariga muvofiq 29-modda kuchaytirildi; "Nogironlar huquqlari konvensiyasi"ga muvofiq nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlari alohida kafolatlar orqali mustahkamlandi (57-modda).

5. Yangi konstitutsiyaviy islohotlarning jamiyat hayotidagi ijobiy ta'siri

Konstitutsiyaning yangilanishi jamiyat hayotining bir qator jabhalarida amaliy o'zgarishlarga olib keldi:

5.1. Fuqarolik jamiyatining rivojlanishi

Fuqarolar va nodavlat notijorat tashkilotlarining faoliyati uchun keng imkoniyatlar yaratildi. 60-moddada jamoatchilik nazorati mexanizmlari aniq qayd etildi.

5.2. Korrupsiyaga qarshi kurashning kuchayishi

Davlat organlarining ochiqligi, axborot olish huquqining kengaytirilishi (33-moddada), davlat xizmatchilarining javobgarligi — korrupsiyani kamaytirishga xizmat qiladi.

5.3. Aholi farovonligining oshishi

Ijtimoiy davlat tamoyilining konstitutsiyaviy darajada mustahkamlanishi: ta'lim, sog'liqni saqlash, uy-joy, ijtimoiy himoya sohalarida fuqarolarga keng imkoniyatlar yaratdi.

Xulosa. O'zbekiston Respublikasining yangilangan Konstitutsiyasi inson huquqlarini ta'minlash borasida tub burilish yasadi. U davlat siyosati markaziga inson manfaatlari qo'yilganini ko'rsatdi. Konstitutsiyadagi yangi normalar fuqarolarning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlarini nafaqat e'lon qiladi, balki ularni amalda ta'minlashning aniq kafolat va mexanizmlarini yaratadi. Ayniqsa, ijtimoiy davlat tamoyili, sud-huquq tizimidagi islohotlar, Ombudsman vakolatlarining kengayishi, ekologik xavfsizlik huquqi, zaif ijtimoiy guruhlarining huquqlariga alohida e'tibor kabi yangiliklar O'zbekistonda huquqiy demokratik jamiyat qurishning mustahkam poydevori bo'lib xizmat qilmoqda.

Shu tariqa, yangi tahrirdagi Konstitutsiya O'zbekistonning zamonaviy taraqqiyot strategiyasida asosiy huquqiy hujjat bo'lib, inson huquq va erkinliklarini amalda ta'minlashning ishonchli kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (yangi tahrir), 2023.
2. Karimov, B. "O'zbekiston konstitutsiyaviy islohotlari va inson huquqlari kafolatlari." – Toshkent, 2024.
3. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, BMT, 1948.
4. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt, BMT, 1966.
5. Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt, BMT, 1966.
6. Qiynoqlarga qarshi konvensiya, BMT, 1984.
7. "O'zbekiston – 2030" strategiyasi, 2023.